

В. П. Казміренко

АКТИВІЗАЦІЯ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ЗАСОБАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІАЛОГУ

Активізація когнітивних процесів взаєморозуміння розглядається у вимірах побудови технологій управління когнітивним спілкуванням суб'єктів спільної діяльності. Діалоги показано як універсальні психологічні інструменти спілкування, що забезпечують розгортання та інтегроване ускладнення стосунків та удосконалення спілкування що якраз і дає змогу удосконалювати природу взаєморозуміння і спільної діяльності. Наголошується, що діалог являє собою найбільш розвинену психологічно інтегровану форму когнітивного спілкування, яка визначає у своїй структурно-змістовій і функціональній сутності чітко виражену суб'єктність індивідів – його учасників. Визначається роль діалогу у формуванні механізмів творення узгодженої мети задля спільного подолання перепон, бар'єрів та вирішення завдань розвитку, в активізації когнітивних процесів та пошуку ресурсів формування мотивів конвенціональності як психологічного зразка взаєморозуміння.

Ключові слова: когнітивне спілкування, психологічне управління спільною діяльністю, конвенціональність, взаєморозуміння, різновиди діалогів.

Проблема. У структурі соціогенних механізмів регуляції соціальної поведінки потреба діалогу є найбільш давньою і, безумовно, базальною. Входження особистості в багатомірний простір особистих відносин починається з освоєння нею психологічних вимірів світу людських діалогів.

Діалогова складова з перших кроків онтогенезу психології спілкування має інтенсивну інструментальну навантаженість. Діалог забезпечує визначальні спроби підтримки зворотного зв'язку як важливої опори в побудові взаєморозуміння і рефлексивного осмислення фрагментів мозаїки комунікативних дій. Згодом, із розширенням особистісного комунікативного досвіду, у процесі інтегрального розвитку соціального інтелекту й соціального світогляду, ці сформовані розумові й мовленнєві особистісні здібності набувають статусу провідних вимірів і визначальних психологічних чинників у соціалізації та перебігу онтогенетичних етапів розвитку людини як особистості і як суб'єкта діяльності (Б. Г. Ананьєв, М. М. Бахтін, С. С. Аверінцев,

Л. С. Виготський, О. Р. Лурія, М. Бубер, Дж. Верч, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, О. О. Леонтьєв, В. М. Мясіщев, Б. Ф. Ломов та ін.).

Мета статті: розглянути той рівень узагальнення психологічної проблеми діалогу як особливого феномена розвитку соціального життя, який забезпечує удосконалення механізмів спілкування та побудови стосунків, і передусім тих, що є чинниками формування особистості і забезпечують соціальний розвиток властивостей суб'єкта, який творить у своїй діяльності нові якості середовища і оточення (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, Б. Ф. Поршнев, В. М. Мясіщев, Є. С. Маркарян, Є. С. Коган, Е. В. Сайко, Т. О. Флоренська та ін.).

Актуальним завданням сучасної соціальної психології є формування певного ставлення до розвитку спільної праці, забезпечення соціально-психологічних умов колективної творчої діяльності, створення технологій, спрямованих на подолання внутрішніх конфліктів особистості та суспільних штучно створених соціальних конфронтацій. Усе це стає нагальним завданням конструювання програм розвитку і подолання кризових ситуацій соціальної життєдіяльності, місця та ролі особистості в цих процесах (Т. Парсонс, Б. Г. Ананьєв, О. Р. Лурія, К. Левін, А. Маслоу, А. Бандура, Б. Ф. Ломов та ін.).

Діалоги і творче спілкування із собі подібними та формування завдяки цьому ставлення до "іншого" утворюють той особливий соціальний простір, який є реальним середовищем, що забезпечує можливість функціонування і розвитку людини. М. К. Мамардашвілі наголошував на тому, що сутність людини не є якимось фактом, що зрозумілий сам по собі, а вона є тією мірою, в якій людська особистість підтримує, відтворює і зберігає спілкування [8]. Якщо ж цієї постійної підтримки і відтворення спілкування немає, то немає і людини. Діалоги мають стати тими універсальними психологічними інструментами, що забезпечують розгортання й інтегроване ускладнення стосунків, передусім удосконалення спілкування, а відтак природи взаєморозуміння і спільної діяльності.

Діалог являє собою найбільш розвинену психологічно інтегровану форму когнітивного спілкування, яка *визначає у своїй структурно-змістовій і функціональній сутності чітко виражену суб'єктивність* індивідів – його учасників. Для наочного пояснення цієї думки як певного явища звернімося до формулювання, запропонованого Б. Ф. Поршневим: "Суб'єктивна сторона всякої реально існуючої спільноти людей, усякого колективу конституюється шляхом двоєдиного або двостороннього психологічного явища, що ми позначили виразом "ми і вони"... Обидві сторони варто розглядати в тісній єдності. Практично у всіх випадках, у будь-яких рядах і серіях спостережень соціально-

психологічні явища мають ці дві сторони. Соціально-психічні процеси пов'язують і певною мірою уніфікують дану спільноту, породжують у її членів однорідні, схожі спонуки й акти поведіння. І це – паралельно соціально-психічним процесам, що породжують у членів цієї спільноти протиставлення або виокремлення себе щодо іншої спільноти за якоюсь особливістю або ознакою. Обидва ці одночасні процеси в одних суспільних умовах діють мимовільно, в інших – можуть бути різною мірою свідомими, ідеологічними, мотивованими” [9, с. 107].

Саме в цьому вимірі простору соціальних відносин і стосунків, де спостерігається диспозиція властивостей “Ми” і “Вони”, діалог стає когнітивним соціально-психологічним механізмом, що формує очікування та визначає практичні дії для досягнення згоди, зняття напруженості, вибір стратегій подолання протистояння і конфронтації. Наявність узгодженої мети щодо спільного подолання перепон, бар'єрів та розв'язання завдань розвитку зумовлює активізацію когнітивних процесів, пошук ресурсів для формування мотивів *конвенційальності* як психологічного зразка *взаєморозуміння*. Такий творчий процес сприяє розвитку спільно набутого конструктивно інтегрованого соціального знання, а відтак спільній розбудові конструктивної соціальної дії (Т. Парсонс, А. Бандура, Т. Шибутані). З огляду на наведену схему психологічних “умов” діалог уже потенційно пов'язаний із суспільною природою мотивації афіліації і взаємодії спільнот. Він стає когнітивно актуальним, як тільки виникає потреба визначити та з'ясувати – “хто є Ми” і “хто і які є Вони”.

Історія філософсько-психологічних традицій визначення напрямків та спрямувань, предмета та дефініцій діалогу свідчить, що, крім цих питань, важливо розглянути загальні умови його діалектичної побудови [1; 4 – 7]. Діалог як продуктивне обговорення (обговорювання з використанням суджень) є в основі своїй досить точною постановкою питань і спільним пошуком чітких і релевантних, відповідних проблемі, завданню чи відносинам (а вони першоджерело діалогу) повних і правильних відповідей. Сама постановка питання нагадує нам, що в першооснові своїй проблема *розуміння*, покладена в процес обговорення, – філософська. І вона у своїх витоках (здаймо “Діалоги” Платона), безумовно, пов'язана з ученням Сократа – про те, як *запитувати і відповідати, з наукою розуміти співрозмовника і предмет обговорення, роблячи кроки до спільного розуміння істини*. Ці контексти від часів Платона і до сьогодні залишаються незмінно актуальними.

Але якщо навіть відволіктися від власне діалектики діалогічної форми викладу, вона нагадує про себе у прихованому, згорнутому вигляді в текстах, насичених фіксацією думок авторів першоджерел

чи цитуванням лідерів впливу. Діалогічність як полеміка і звернення до авторитету – дві необхідні особливості наукових і публіцистичних праць – це теж поширений різновид та психологічна метаморфоза діалогу, визнання авторитету автора першоджерела і прояв творчого наміру-мотиву вступити з ним у “полеміку розвитку” чи “розгортання й уточнення бачень” з позиції часу і власної свідомості. Це теж визнана і когнітивно насичена форма наукового або соціокультурного діалогу, до якого ми звертаємося, підкреслюючи важливість і глибину думок попередників. Головне, щоб у цих “діалогах” були сучасна думка і *наукова культура*. П. Л. Капіца свого часу визначав і пояснював цю проблему як “обережність і вдячність”: ми повинні пам’ятати, що “стоїмо на плечах” своїх попередників, і не забувати про вдячність.

Діалог – це не лише формулювання запитання і пошук відповідей, не лише обмін репліками і дискусія, а й персональні, особові і *суб’єктні властивості* тих, хто в цьому діалозі бере участь, це воістину, як зазначав М. М. Бахтін [2; 3], “текст в особах”; відповідно, це завжди виявлення системи соціогенних потреб, намірів і природи мотивації їхньої соціальної життєдіяльності тощо. Розробка наукових засад пізнання та управління *суспільними діалогами*, надання допомоги в становленні та функціонуванні суб’єктів соціальних діалогів забезпечує ефективний розвиток *діалогової культури* в суспільстві, визначення реального місця та ролі діалогів у структурі інтеграційних процесів і суспільному самовизначенні.

У контексті окресленої проблеми і постає питання про з’ясування природи *активізації когнітивних процесів*, що супроводжують формування діалогу, наукових засад пізнання та пояснення цієї феноменології, а водночас і розроблення технологій управління цими процесами. Побудова ефективної технології діалогу в соціально-психологічній практиці завжди була важливим завданням. І тому створення умов для конструктивного управління діалогами – це завжди актуальна сторона організації всіх видів практики вирішення спорів, конфліктів, суперечностей у політиці, бізнесі, юридичній практиці, громадській діяльності тощо.

У цій статті ми спробуємо обґрунтувати важливість вирішення завдань *психологічного супроводу* діалогу як форми когнітивного спілкування в соціально-психологічній практиці, а також *експертизи* і психологічних механізмів її забезпечення та конструктивної організації. Проте є низка питань, розгляд *наукового статусу* яких, і *передусім осмислення їхньої новизни*, теж становить значний інтерес. Так, самі діалоги, їхній внутрішній зміст, динаміка в просторі і часі завжди виступали як *засіб активізації когнітивних процесів*, які супроводжу-

ють інтелектуальну мовленнєву діяльність учасників, що лежить в основі *досягнення взаєморозуміння*.

Діалог – це психологічна практично орієнтована діяльність, яка має на меті *пізнання істини*, “суті” питання через долаання розбіжностей знань, ідей чи уявлень рівноправних вільно мислячих суб’єктів, яких поєднують ставлення і певні бачення та їхні зв’язки щодо актуальної потреби чи проблеми. Ці психологічні аспекти мають певні виміри спрямувань намірів та персоніфікованої відповідальності за дії і судження, представлені в “текстах” діалогу. Побудова паритетного відкритого діалогу, в який вступають декілька свідомостей (*принаймні дві*, як зазначав М. М. Бахтін), це завжди боротьба думок, обмін репліками і полеміка, пошук рішень, обмін уявленнями, це дискусія з приводу бачення шляхів розвитку, відмінностей, підходів чи механізмів пояснення та аргументування інформаційного супроводу або чіткості формулювань та багато ін. Із цього погляду діалог постає як складноорганізований процес просторово-часового перетікання смислів. Учасники діалогу як суб’єкти когнітивного спілкування беруть участь у побудові *множинного особистісного знання*. Головний постулат такого пошуку – “*кожен знає значно більше, ніж це йому наразі самому здається*”. Головне завдання – знайти це *знання в собі*, і діалог покликаний (зобов’язаний) допомогти це латентне знання відшукати й актуалізувати, змістовно розкрити у вигляді уявлень, ідей, евристик, інтуїції тощо. Саме в діалозі через зіткнення думок і пристрастей його суб’єктів породжуються нові та поглиблюються вже здобуті знання.

Діалог завжди технологічний у своєму свідомому конструюванні, як і всяка психологічна діяльність у вимірах когнітивної, емотивної та волітивної сторін її регуляції. Саме така організована, публічно спрямована інтелектуальна діяльність забезпечує досягнення, звершення та успіх, дає можливість відстежити можливі у зв’язку з обраною метою помилки та конфлікти, досягнути наявні ресурси її досягнення і суб’єктивні механізми цілепокладання.

Своєю суттю діалог – це завжди спілкування, але, слід пам’ятати, це завжди *когнітивне* спілкування, обов’язково при цьому *активізоване*: актуальною нуждою, мотивацією досягнення, стражданнями, пристрастями, актуальною потребою та жагою зростання, прагненням до соціального впливу і влади, мотивацією особистісного розвитку, просуванням до нової грані переживань і відкриттів істини.

І справді, у первинному визначенні вимір діалогу – це обмін репліками, судженнями і баченнями в певному етичному фреймі соціальних вимог, норм і традицій. Але він завжди знаходить вираження у відповідному лексичному культурнодетермінованому або професійному *фольклорі* (за Б. Величковським) як сформованому в мовленнєво-

мисленнєвому перебігу процесів визначення кола понять і відображення знань, встановлених закономірностей або атигюдів, що регулюють соціальну діяльність. А проте під кутом зору психологічного змісту діалог слід розглядати як поняття феноменологічно глибше, ніж просто перебіг інтелектуального пошуку певного рівня логічної діяльності. Діалог – це *психологічна діяльність* (Платон, С. З. Аверінцев, М. М. Бахтін, Л. С. Виготський, М. Бубер, Дж. Верч, С. Рознцвейг та ін.), в якій присутні *суб'єкти* соціального досвіду і відповідних масштабів соціальної мети та ставлень і *процес* їх діалогового обговорення; це *визначення спільного досягнення, розгортання “істини” та її опанування і розвитку* через те, що *“повідомляється”* [2; 3; 5]. Такою є перша когнітивна властивість діалогу як психологічної діяльності.

Друга властивість – *діалог робить сторони рівноправними партнерами* і творцями когнітивної цінності пошуку та участі, спільної причетності до результату. Суб'єктами суспільних діалогів у процесі соціальної життєдіяльності створюються відповідні *духовні і соціокультурні простори* для розвитку соціально-психологічних механізмів формування суспільного, інтегрованого розуміння витоків і причин проблем. Суспільні діалоги дають змогу конструктивно створювати та апробувати програми розгортання *процесу співпричетності в рішеннях*, пошуку психологічних ресурсів *взаєморозуміння*, злагоди та узгодженого суспільного творчого розв'язання проблем. Взаємодія суб'єктів суспільних діалогів спрямована на розвиток відносин творчості, коли йдеться про *спільне прийняття відповідальності* за розвиток подій, орієнтованих у *майбутнє*, надання змісту *ціннісного бачення минулому* в його ознаках для *розуміння сучасного стану* подій чи соціальних процесів.

Отже, суб'єктами суспільних діалогів здебільшого стають: авторитетні громадські організації різного рівня впливу; соціально-представницькі структури з чітко визначеною структурою, обґрунтованими соціальними позиціями та метою діяльності; громадські рухи, що мають чітко окреслені організаційні і правові засади функціонування та задекларовані соціальні мотиви; політичні партії та інші суб'єкти організованої життєдіяльності.

Комплексна побудова і міждисциплінарна природа опису суспільних діалогів завжди потребують експертизи їх створення та аналізу особливостей їх евристичного перебігу (*на засадах соціологічного знання, права, історичної науки тощо*). Але *соціально-психологічна складова діалогів завжди є ключовою*, оскільки базується на засадах актуальних соціогенних потреб, соціогенної мотивації і когнітивного пошуку напрямків розвитку, а відтак пов'язана з необхідністю розв'язання актуальних нагальних проблем чи подолання труднощів.

Суспільні діалоги виникають (спонтанно чи конструктивно-технологічно) як соціально-громадські заходи такого пошуку, спрямованого на подолання бар'єрів на шляху соціально відповідального розвитку суспільної життєдіяльності.

На думку Є. С. Коган, можна виділити ряд психологічних передумов, що забезпечують ефективність діалогу:

- конгруентність партнерів по спілкуванню (природність, відкритість спілкування);
- безоцінкове сприйняття особи партнера;
- сприйняття партнера як рівного;
- дотримання принципу рівної психологічної безпеки;
- орієнтація на проблемний, дискусійний характер спілкування;
- підготовленість до діалогу (інформаційна і психологічна);
- персоніфікований характер спілкування;
- розуміння і готовність допомогти;
- схожість позицій в інтерпретації дійсності.

На ці засади має спиратися певною мірою і **психологічне обґрунтування активізації когнітивних процесів**, мета якого – з'ясування механізмів формування конструктивних технологій діалогів, які використовуються в когнітивному спілкуванні. Зауважимо, що **структура змісту** суспільного діалогу, побудова його узгоджених психологічних засад завжди спрямовані на креативність і досягнення за творчої участі суспільства актуального результату. Тому важливим аспектом нашої роботи є окреслення перспективи щодо наукового обґрунтування методичних комплексів, які лежать в основі *технології організації та розвитку методів управління суспільними діалогами, технік психологічного супроводу когнітивних процесів та спеціального навчання фахівців різного профілю*. Саме пояснення і розкриття процесів активізації когнітивного спрямування в діалоговій діяльності дають змогу розробити *профіль вимог* щодо визначення **компетентності професіонала** з питань *експертизи суспільного діалогу*. Відтак можна буде створити власне методичні розробки психолого-практичних засобів навчання фахівців та їхньої психологічної підготовки.

Запропонована *модель структури механізмів, які забезпечують активізацію когнітивних процесів у діалоговій діяльності* (рис.), пояснює емпірично перевірені виміри практичного, інструментального визначення спеціалізованих когнітивних функцій в організації творчої спільної діяльності. Модель демонструє параметри, за якими мають створюватися такі психологічні сфери активізації, що забезпечують *когнітивне спрямування* пошуку, побудову атмосфери творчої послідовності в досягненні спільної мети та багато інших технологічних вимірів психологічного супроводу творчої діяльності діалогу. Хочемо

звернути увагу на наявність двох комплексів (сфер) механізмів активізації когнітивних процесів. Ці сфери (комплекси) функціонально незалежні і є *провідними психологічними факторами забезпечення ефективного діалогу*.

Рис. Модель механізмів організації діалогу як психологічного засобу активізації когнітивних процесів взаєморозуміння в спілкуванні і спільній діяльності

Перший комплекс механізмів спрямований на активізацію умов, за яких стає можливим досягнення (формування) взаєморозуміння. Він охоплює три групи психологічних механізмів, які забезпечують таку можливість, тобто сприяють створенню умов для досягнення та розвитку взаєморозуміння. Сам феномен *взаєморозуміння* є психологічним суспільнотворчим результатом *вияву* бажання, інтересів і волі учасників діалогу, а означені механізми – це тільки склад умов такого супроводу. Досягнення ідентифікації, конгруентності є запорукою формування загального стану психологічного “здоров’я” діалогу, забезпечення умов, коли особа як суб’єкт прийняття рішень може бути вільною і відповідальною, аутентично захищеною і не потребує “психологічного захисту” в разі прийняття конфліктних і ризикових рішень.

Другий комплекс механізмів, що потребує спеціалізованих технологічних засобів (методів, правил, узгоджень тощо) для психологічної активізації творчих процесів, забезпечує *інструментально технологічний супровід* когнітивного спілкування. Креативні процеси в

процесі діалогу як спільної діяльності не виникають самі по собі, а потребують задіяння відповідних правил, організаційних домовленостей і норм. Але не тільки. Технології психологічного супроводу передбачають ще й психологічну допомогу консультанта-психолога – підготовленого до роботи *креативного модератора*. Така професійна психологічна допомога дає змогу віднаходити правильні *технологічні рішення, не впливаючи на зміст* діалогових переговорів, дискусій чи спорів. Консультація фахівця-психолога стосується передусім допомоги у творчих регламентаціях та активізації психологічних засобів організації проектного мислення, проектування способів накопичення досвіду, побудови рефлексивних кроків узагальнення та досягнення ефективних результатів спільного процесу, вирішення кризових питань організації психологічного супроводу, психологічного забезпечення спільної творчої діяльності та ін.

З огляду на вищерозглянуті закономірності та особливості механізмів активізації когнітивних процесів у діалоговій діяльності (див. рис.) спробуймо узагальнити наявний психолого-технологічний інструментарій.

А. Психологічні механізми забезпечення особистісної ідентифікації, формування суб'єктної конгруентності та партнерської цінності сторін:

1. Особистісне самовизначення і створення умов, які сприяли б розвитку почуття власної значущості та самоповаги у партнерів по діалогу.

2. Створення “клімату референтності” для кожного учасника діалогу: слухайте судження інших і подбайте обов'язково про адекватний та актуальний зворотний зв'язок; кожен повинен знати, що його почули.

3. Створення “клімату підтримки” і допомоги під час розроблення нових ідей та подолання внутрішньоособистісного конфлікту і сумнівів.

4. Забезпечення “партнерської підтримки” – сторони мають бути налаштовані на прийняття цінності взаємної допомоги. Формула *“Ми повинні працювати спільно”* має стати основою організації взаємодії.

Б. Психологічні механізми розроблення процедури спільного діалогового пошуку, формування конструктивних суджень і творчих рішень:

1. Регламентація обговорення суті проблем та ідей, а не особистісних рис суб'єктів і персон.

2. Регламентація обговорення того, що є актуальним і бажаним, чого необхідно досягти насправді і для чого є можливості: *“забудьте*

про підготовлені позиції, обговорюйте ваші справжні інтереси. Виявляйте свої потреби, мотивацію і внутрішні суперечності”.

3. Створення правил для забезпечення спільного розроблення програм та стратегій пошуку обопільного задоволення інтересів: *“запропонуйте по змозі більше ідей, як розв’язати проблему. Потім спільно обговоріть ці ідеї, щоб з’ясувати, які з них можуть дати максимальну користь (дотримуйтеся brainstorm-івського принципу)”.*

4. Розроблення спільно узгоджених об’єктивних критеріїв для оцінювання запропонованих ідей та рішень. Варіанти пропозицій повинні мати об’єктивний вимір, а не відображати вплив та інтереси окремих груп. Заздалегідь погодьте параметри, яким має відповідати оптимальне рішення (характеристики або критерії, які всі використовуватимуть, оцінюючи, як враховані інтереси кожного). Критерії – це певні об’єктивні норми, на підставі яких можна оцінювати пропозиції. Критерії повинні давати змогу порівнювати (наприклад, що є в нас і що – у конкурентів; як було колись і як – нині). Неодмінною умовою є вільний і відкритий обмін інформацією, в основі якого – взаємне навчання, взаємна підтримка, прагнення досягти взаємної довіри: що більше супротивна сторона довідається про реальний стан справ, то краще вона зможе врахувати ваші інтереси. Важливо пам’ятати, що такий підхід мають поділяти обидві сторони.

5. Знати найкращу альтернативу обговорюваній угоді: що робити, якщо не досягнуто згоди; яка є альтернатива й у чому вона полягає? Наявність альтернатив дає більше ступенів свободи. З’являється можливість відкласти укладення угоди. Це утримує від нерозумних (необачних) поступок та компромісів.

В. Психологічні механізми побудови спільної участі, створення мотивації співпраці на умовах спільної вигоди:

1. Створити умови для спільного обґрунтованого відгуку на потреби суспільства, соціуму чи групи, запити або очікування соціального чи професійного оточення. Це *головна умова і ключовий принцип діалогу.*

2. Створити та провести узгодження і доповнення в діалозі психологічних механізмів для взаємної підтримки у “свободі дій”: сторонам слід допомагати одна одній партнерським чином виходити зі складних ситуацій, а не стримувати супротивну сторону обмеженнями та маніпуляціями.

3. Розробити і прийняти угоду *“про принципи взаємодії”*, погодити загальну процедуру конфліктологічної експертизи, котрою сторони користуватимуться (повинні користуватися), не обмежуючи себе, для розв’язання проблем у ході їх виникнення.

4. Розробити та ухвалити угоду “*про принципи взаємодіюваних цілей та цінностей*”. Така угода в цілому повинна відповідати інтересам кожної із сторін, і ці інтереси мають спільні, сукупні та загальні витоки (засади).

Висновки. Проведений аналіз дав змогу показати наукову актуальність проблеми діалогу і трансформації його розуміння, що має в часі великий історичний досвід, значну кількість підходів, механізмів пояснення та концептуальних положень. Значний обсяг теоретичного знання у філософській та психологічній традиціях, велика кількість наукових міждисциплінарних узагальнень та сфер аналізу свідчать про те, що проблема діалогу має значний доробок з питань, актуальних і для сучасної науки, особливо коли йдеться про засади психологічної теорії.

Але сьогодні особливу цінність і значення ця наукова проблема має для суспільної практики, насамперед соціально-психологічної. Розвиток наукових засад соціально-психологічного конструювання зв'язків, стосунків і взаємодії, створення технологій соціально-психологічного управління розвитком пізнавальної діяльності в межах сучасної освіти роблять цю тему вкрай актуальною. Тому розроблення прикладного, практичного знання, технологічних проектів та методів його упровадження набуває сьогодні особливого значення. Практика викладацької діяльності, психотерапевтична допомога в соціальній життєдіяльності – політиці, бізнесі, сфері медицини, забезпеченні техногенної безпеки у виробничих комплексах соціотехнічного управління – усе це сфери, де ефективність практики пов'язана з вимірами спільної діяльності когнітивним спілкуванням і творчими, розвивальними діалогами, які потребують психологічного знання та обґрунтованих методів управління діалоговими комунікаціями.

Ми спробували наразі показати основні технологічні підходи до розроблення психологічних методів для впровадження і використання практики психологічного супроводу. Усі вони базуються на спрямованому розкритті соціально-психологічних механізмів формування конструктивних технологій когнітивного спілкування в рамках побудови структури суспільного діалогу, утвердження його узгоджених психологічних засад креативності та актуального спільно створюваного результату. Такий підхід, на нашу думку, є належним науковим обґрунтуванням для створення методичних комплексів з технології організації та розвитку методів управління суспільними діалогами, технік психологічного супроводу когнітивних процесів та навчання фахівців різного профілю.

Література

1. Активізація когнітивних процесів у спілкуванні: метод. посіб. / [В. П. Казміренко, З. Ф. Сіверс, В. М. Духневич та ін.]; за ред. В. П. Казміренка. – К.: Міленіум, 2011. – 268 с.
2. *Бахтин М. М.* Время и пространство в романе / М. М. Бахтин // Вопросы литературы. – 1974. – № 3. – С. 133–179.
3. *Бахтин М. М.* Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 234–407.
4. *Брудный А. А.* Психологическая герменевтика / А. А. Брудный. – М.: Лабиринт, 2005. – 336 с.
5. *Бубер М.* Диалог / Мартин Бубер // Два образа веры / Мартин Бубер. – М.: Республика, 1995. – С. 95–124.
6. *Казміренко В. П.* Засади когнітивної психології спілкування / В. П. Казміренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – К.: Міленіум, 2009. – Вип. 23(26). – С. 140–164.
7. *Казміренко В. П.* Формування діалогу як соціально-психологічна основа розвитку інтеграційних процесів у суспільстві: подолання кризи конфронтації / В. П. Казміренко // Наукові студії із соціальної та політичної психології: зб. статей. – К.: Міленіум, 2008. – Вип. 19(22). – С. 173–185.
8. *Мамардашвили М.* Психологическая топология пути / М. Мамардашвили. – СПб.: Русский Христианский гуманитарный ин-т, 1997. – 571 с.
9. *Поршнев Б. Ф.* Социальная психология и история / Б. Ф. Поршнев. – М.: Наука, 1979 – 232 с.

Казмиренко В. П. Активизация когнитивных процессов взаимопонимания средствами организации диалога

Активизация когнитивных процессов взаимопонимания рассматривается в измерениях построения технологий управления когнитивным общением субъектов совместной деятельности. Диалоги показаны как универсальные психологические инструменты общения, обеспечивающие развертывание и интегрированное усложнение отношений и усовершенствование общения, что как раз и позволяет совершенствовать природу взаимопонимания и совместной деятельности. Подчеркивается, что диалог представляет собой наиболее развитую психологически интегрированную форму когнитивного общения, которая определяет в своей структурно-содержательной и функциональной сути четко выраженную субъектность вступающих в него индивидов. Определяется роль диалога в формировании механизмов создания согласованной цели для общего преодоления преград, барьеров и решения задач развития, в активизации когнитивных процессов и поиске ресурсов формирования мотивов конвенциональности как психологического образца взаимопонимания.

Ключевые слова: когнитивное общение, психологическое управление совместной деятельностью, конвенциональность, взаимопонимание, разновидности диалогов.

Kazmirenko V. P. Activation of cognitive processes of mutual understanding by means of dialogue

Activation of cognitive processes of mutual understanding is considered in measurements of building technologies aimed on management of cognitive communication of subjects participating in joint activity. Dialogues are depicted as universal psychological communication tools for deployment and integrated complication of relations and improvement of communication, which allow improvement of mutual understanding and collaboration. It is highlighted that dialogue is the most integrated form of cognitive communication, which in its structural and functional aspects determines subjectivity of individuals participating in it. The role of dialogue in shaping mechanism of defining agreed target for overcoming obstacles, barriers and solving tasks aimed on development, as well as enhancing of cognitive processes and finding resources of conventional motives formation as a psychological example of mutual understanding is defined.

Key words: cognitive communication, psychological management of joint activity, conventionality, understanding, kinds of dialogue.

© Казміренко В. П.

З. Ф. Сіверс

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ФЕНОМЕНА ПІЗНАННЯ
ТА КОГНІТИВНОГО БАР'ЄРА В УМОВАХ
УТРУДНЕНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

З позицій когнітивної психології спілкування розглядається специфіка пізнання в процесі міжособової взаємодії. Аналізуються особливості взаємодії, розкривається природа когнітивних бар'єрів в умовах утрудненої взаємодії. Запропоновано визначення когнітивного бар'єра як нездатності суб'єкта до зміни власної пізнавальної перспективи. Окреслено механізми його виникнення в процесі взаємодії.

Ключові слова: пізнання, мислення, розуміння, взаєморозуміння, когнітивний бар'єр, утруднена взаємодія.

Проблема. Дослідження проблеми взаємодії в соціальній психології має давні традиції. Однак усе ще існують певні, часом суто термінологічні, труднощі у визначенні цього поняття. Вони пов'язані із вживанням поняття “спілкування” то в широкому, то у вузькому значенні. Інколи автори просто ототожнюють спілкування і взаємодію, інтерпретуючи їх як комунікацію у вузькому розумінні. Інші розглядають відношення між взаємодією і спілкуванням як співвідношення форми і змісту якогось процесу. Така “плутанина” призводить до того, що ми частіше натрапляємо в літературі на дослідження феномена